

GULXANIY IJODIDA MASALLAR BADIYYATI

Shukurova Shahina Farid qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti 2-bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15605651>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Gulxaniy hayoti va ijodiy faoliyati, Gulxaniy ijodida „Zarbulmasal“ asarining ahamiyati, undagi masallar haqida sòz yuritiladi. Shuningdek, „Silsilat-uz zahab“, „Kalila va Dimna“ asarlariga solishtirilgan holda bayon etiladi.

Kalit sòzlar: „Zarbulmasal“, masallar, asardagi obrazlar, Kulonkir, Gunashbonu, Yapaloqq ush Boyo‘g‘li.

Bizga ma‘lumki, xonliklar davri boshlangan bir davrda jamiyatdagi chirkinliklar va illatlarni fosh etishda qalamkashlar turli ramzlar orqali, satirik va yumoristik uslublardan foydalangan holda davr tuzumini fosh etishga urinishga. Shunday urinishlardan biri sifatida Gulxaniy qalamiga mansub „Zarbulmasal“ asarini keltirib o‘tish mumkin. Ushbu asar o‘z ichiga 400ga yaqin maqollarni qamrab olgani bilan kishini hayratga soladi. Qushlar obrazlari orqali yuqori organ vakillari hamda oddiy jamiyat kishilarining asl yuzlarini fosh etgan asar sifatida hamon kitobxonlar tomonidan sevib o‘qiladi. „Zarbulmasal“ arabcha zarb va masal so‘zlarining qo‘shilishidan hosil bo‘lgan bo‘lib, „masallar yig‘indisi“ ma‘nosini beradi. Masal so‘zi o‘tmishda biz hozir qo‘llaydigan maqol ma‘nosida ishlatilgan. Zarbulmasal maqol, matal va ramzli hikoyalar asosida yaratilgan ta‘limiy hikoyalar. Bunday hikoyalar ko‘pincha pand-nasihat ma‘nosida bo‘lib, ma‘lum g‘oyani yoritish uchun xizmat qiladi. Zarbulmasallarda majoziy ma‘no, kinoya, razm yetakchi badiiy vosita sifatida qo‘llanadi. Zarbulmasalda muayyan hikoyalar tarkibida, ularning xulosasi sifatida matallar keltiriladi. Ba‘zan masal, matallarning mazmuni asosida hikoyalar yaratiladi. Bunday hikoyalar ko‘pincha pandnasihat ma‘nosida bo‘lib, ma‘lum g‘oyani yoritish uchun xizmat qiladi.

Zarbulmasalda majoziy ma‘no, kinoya, ramz yetakchi badiiy vosita sifatida qo‘llanadi.

Gulxaniy masallarida tasvirlangan obrazlarning ko‘pchiligi - ular xoh hayvonlar, xoh Qushlar obrazi, xoh kishilar obrazi bo‘lsin- yaramas illatlar sifatida shakllangan.

U o‘zi yashab ijod etgan davrdagi illatlarni, xato va kamchiliklarni asarlarida hayvon obrazida talqin etib qoralagan.

Gulxaniy masallarida o‘z davrining eng ahamiyatli masalalar badiiy ifodalab bergan.

Asarlarida feodal tizimning chirib borishi, bu tizim xulq – atvorining tanazzuli, mamlakatning vayronaligi masalda turli obrazlarda o‘z ifodasini topgan.

„Zarbulmasal“dagi asosiy qahramonlardan bo‘lmish Boyqushning qanday parranda ekanligi va uning faqat vayronalarni makon tutishi ma’lum. Asarda esa, uning makoni shunday hayrat va muhabbat bilan tasvirlanadiki, beixtiyor o‘quvchining kulgisi keladi. Ma’lumki, boyqush — tungi jonzot. Uning qizi

Gunashbonu deb atalgan. Bu — Quyoshxon degani. Boyqushdan quyosh tug‘ilishi mumkinligi tasavvurga sig‘adimi? Buning ustiga, bu qiz shu q chiroyliki adar , olam quyoshi, ya’ni kun uning yuziga qaray olmaydi:

Orazidin shams-u qamardir xijil,

So‘zlaridin shahd-u shakar munfail.

Hosili umri edi ul boyni.

Oti Gunashbonu o‘shal oyning.

Asarda tasvir qamroviga olingan har bir timsolga xos xususiyat turli yo‘sinlarda aks etgan.

Bir qush tabiatiga xos iihatlarni aks ettirishda qo‘llanilgan usuldan boshqasining fe’lini ko‘rsatishda foydalanilmagan. Agar Boyqush, Yapaloqqush, Ko‘rqush,

Kordon, Turumtoy, Kulonkir singari qushlarga xos sifatlar ularning o‘zaro muomalamunosabatlari asnosida ko‘rsatilgan bo‘lsa, bir qator qushlarga tegishli jihatlar ularga boshqalar bergan tavsiflar asosida ochilgan. Jumladan, Yapaloqqushning do‘sti — Sho‘ranulga bergan ta’rifi qarg‘a tabiatiga xos xususiyatlarni yorqin namoyon etishidan tashqari, bu ta’rifda o‘sha davrdagi ayrim odamlarga tegishli bo‘lgan sifatlar ham aks etganligi „Zarbulmasal“ning umumlashma kuchini ko‘rsatadi. Asarda qarg'a Sho‘ranul yashaydigan yurt qushlarining podshohi

Malik Shohinning pahlavoni Kulonkirning uylanishiga saxiylik qilishi sabablari hayotiy jihatdan ishonarli asoslangan. Uning qo‘l ostidagi odamlariga munosabatini baholashda asar matniga tayanilsa, ham Malik Shohinning tabiati ochiladi, ham Gulxaniyning tasvir mahorati ilg‘ab olinadi.

Zarbulmasalda’’ yetakchi mazmun bilan uzviy bog‘lanib ketgan o‘ndan ortiq nasriy va nazmiy masal qissa va hikoyalar mavjud. Xususan ’’Maymun va Najjor’’, ’’Toshbaqa bilan chayon’’, ’’Tuya va bo‘taloq’’ vaboshqa masallar hayotiy lavha orqali bayon etilgan

„Zarbulmasal“da muayyan hikoyalar tarkibida, ularning xulosasi sifatida matallar keltiriladi. Ba’zan masal, matallarning mazmuni asosida hikoyalar yaratiladi. Bunday hikoyalar ko‘pincha pandnasihat ma’nosida bo‘lib, ma’lum g‘oyani yoritish uchun xizmat qiladi.

„Zarbulmasal“da majoziy ma’no, kinoya, ramz yetakchi badiiy vosita

sifatida qo‘llanadi. "Kalila va Dimna",

"Marzbonnoma", "Sindbodnoma",

"Qobusnoma" va Sa'diy Sheroziyning

"Guliston"i, Muhammad Ali Habaliyning

"Jome-ut tamsil" asari „Zarbulmasal”ga misol bo’ladi. Gulxaniy va Rojiyning
"Zarbulmasal" lari, masalningning mukammal namunalari hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jabborova M. HEAVENLY ATTRIBUTES FOUND IN FOLKLORE AND THEIR IMPORTANCE IN EVERYDAY LIFE //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 10. – C. 159-162.
2. Valiyevna J. M., Atoyevna O. F. SHODIQL HAMRONING «HOVLIDAGI DARAXT» TIMSOLINIG SHAXS SIFATLARIGA EPITET BOLIB KELISHI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 44. – №. 8. – С. 57-60.
3. Jabborova, M., & Safoyeva, S. (2024). THE IMAGE OF THE SUN IN EPIC WORKS. *Solution of social problems in management and economy*, 3(4), 165-168.
4. 4.Jabborova, M. (2023). THEORETICAL INTERPRETATION OF STUDENTS'ACADEMIC ACHIEVEMENT. *Solution of social problems in management and economy*, 2(12), 36-40.
5. Jabborova, M., & Safoyeva, S. (2024). THE IMAGE OF THE SUN IN EPIC WORKS. *Solution of social problems in management and economy*, 3(4), 165-168.
6. Valiyevna, J. M. (2024). The Artistic Perfection of Cosmic Images in the Works of Yusuf Khos Hajib and Navoi. *Journal of Intellectual Property and Human Rights*, 3(4), 153-158.
7. Jabborova, M. (2024). MUMTOZ SHE’RIYATDA UCHRAYDIGAN OY, YULDUZ, QUYOSH TIMSOLLARINING SHAXS QIYOFASIDA TIMSOLLANISHI. *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences*, 3(1), 48-52.
8. SHE’RIYATIDA, M. J. Z., & TIMSOLLARMUSHTARAKLIGI, I. I. V. K. PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS.–2022. T, 2(18), 209-211.
9. Eshqulova, G., Musurmonova, M., & Axmedova, D. B. (2022). Boshlang ‘ich sinf ona tili darslarida nutqiy ko ‘nikmalarni rivojlantiruvchi o ‘quv topshiriqlarini ishlab chiqishning ilmiy-metodik asoslari. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(1A), 72-75.
10. Qizi, S. M. A., & Axmedova, D. B. (2022). BOSHLANG ‘ICH SINF O ‘QUVCHILARINING BILIM EGALLASHGA DOIR QARASHLARINI SHAKLLANTIRISHDA DIDAKTIK ASARLARNING O ‘RNI. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(1A), 43-46.

11. Axmedova, D. (2021). СЕМАНТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА СИСТЕМА И МОДЕЛЬ. *COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS*, 1(1).
12. Ахмедова, Д. (2020). Семантик разметка тизимида тег гурухлари. *Oriental Art and Culture*, (III), 440-444.
13. Akhmedova, D. B. (2020). SET OF SEMANTIC TAGS FOR UZBEK LANGUAGE UNITS: CONSTANTS AND OPERATOR CLASSIFIER. *Theoretical & Applied Science*, (2), 177-179.
14. Bahodirovna, D. A. (2020). SEMANTIC TAG CATEGORY IN CORPUS LINGUISTICS: EXPERIENCE AND ANALYSIS. *Scientific reports of Bukhara State University*, 4(1), 152-160.
15. Bahodirovna, A. D., & Khamidjanovna, A. F. IDEOLOGICAL AND ARTISTIC ASPECTS OF SAHBO LYRICAL HERITAGE. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.*, 235.
16. Sharipova, M., & Azimova, N. (2025). ERTAKLARNING JANRIY BELGILARI VA MOTIVLAR TIZIMI. *Modern Science and Research*, 4(4), 1149-1158.
17. Sharipova, M., & Bakhshulloyeva, S. (2025). THE PLACE OF THE WORK OF ABDULLA ARIPOV IN THE DEVELOPMENT OF UZBEKISTAN LITERATURE. *Modern Science and Research*, 4(1), 388-395.
18. Sharipova, M. B. (2021). XALQ DOSTONLARIDA SOVCHILIK MAROSIMI BADIY IFODASI ("ALPOMISH" DOSTONI MISOLIDA). *Scientific progress*, 2(7), 1120-1124.
19. Baxshilloyevna, S. M. (2024). ARXAIK EPOSNING SUJET STRUKTURASIDA MOTIVLAR TAHLILI. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR JURNALI*, 2(4), 343-349.
20. Шарипова, М. Б., & Нейматуллоева, М. (2024, February). КОМПЛЕКСНАЯ КОНЦЕПЦИЯ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ И ЕЕ НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL E-CONFERENCE "MODERN TENDENCIES OF DIGITAL EDUCATION AND WAYS OF IMPLEMENTING THEM IN THE EDUCATIONAL PROCESS" – Brno, Czech* (Vol. 1, pp. 18-25).
21. Sharipova, M. (2020). ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ОБРЯДОВ В ЭПОСЕ «АЛПОМИШ». *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 1(1).
22. Мирханова, Г. (2024). СИНОНИМ СЎЗЛАР ЎҚУВ ЛУҒАТИ. *Development of pedagogical technologies in modern sciences*, 3(1), 76-80.

23. Мирханова, Г. (2022). СИНОНИМ СЎЗЛАР ЎҚУВ ЛУҒАТИНИНГ УМУМИЙ ТУЗИЛИШИ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(2), 172-178.
24. Rustamovna, M. G. (2020). Rus tilshunosligida sinonim sozlar oquv lugatlarining tadrijiy rivojlanishi. *Oriental Art and Culture*, (III), 326-329.
25. Rustamovna, M. G. (2024). Linguistic Form of Terms in Explanatory Dictionaries of the Uzbek Language. *Excellencia: International Multi-disciplinary Journal of Education* (2994-9521), 2(6), 589-591.